

O PRZEKŁADACH SURY *AL-FĀTIĤA* NA JEZYK POLSKI*

ABSTRACT: The article is devoted to the analysis of Polish translations of the first sura of the *Qur'ān*, *Al-Fātiĥa* ("The Opening sura"). The analysis covers 14 translations from the years 1830–2018, both direct translations from Arabic, as indirect – from English, French, Russian and German. The analysis focuses especially on some particular words and expressions, notably *basmala* and *Allāh*. The analysis is preceded by a short introduction describing the role of *Al-Fātiĥa* in Muslim faith and everyday life.

KEYWORDS: Polish translations, *Qur'ān*, *Al-Fātiĥa*, Islam, *Basmala*

AL-FĀTIĤA W TRADYCJI I POBOŻNOŚCI MUZUŁMAŃSKIEJ

Al-Fātiĥa, a właściwie *Fātiĥat al-Kitāb* czyli „Otwierająca Księgę” to, jak wiadomo, pierwsza w obecnym układzie sura Koranu. Jak twierdzą muzułmanie oraz większość badaczy zachodnich, została objawiona w pierwszym okresie mekkańskim¹. Sura ta odgrywa niezwykle istotną rolę w życiu każdego muzułmanina i jest z pewnością najczęściej recytowanym fragmentem Koranu, będąc nieodłączną częścią każdej muzułmańskiej modlitwy. Ma ona także ogromne znaczenie w innych sytuacjach, jest bowiem recytowana podczas ceremonii zaślubin, pogrzebu itp. Według uczonych zajmujących się leczeniem koranicznym (*al-‘ilāġ al-qur’ānī*) stanowić ona może doskonały środek leczniczy jako rodzaj „zamawiania” (*ruqya*), o czym pisze chociażby Ibn Qayyim al-Ġawziyya (zm. 1350) w *At-Ṭibb an-nabawī* („Medycyna prorocka”; Ibn Qayyim al-Ġawziyya, s. 142–145). Pierwszej surze Koranu przypisuje się także rozmaite właściwości w muzułmańskiej magii ochronnej. Szeroko na ten temat traktuje odpowiedni rozdział w słynnym dziele Aĥmada al-Būnīego (zm. 1225) *Šams al-ma‘ārif* („Słońce wiedzy”; al-Būnī, s. 87–97). W numerologii muzułmańskiej szczególne znaczenie przypisuje się także siedmiu literom, których brak w tekście *Al-Fātiĥy*, tzw. *Sawāqit Al-Fātiĥa* („[Litera], które wypadły z *Al-Fātiĥy*”): *tā*, *ġīm*, *ĥā*, *zayn*, *šīn*, *zā*, *fā*. Rozumiane są one jako „święte litery” oznaczające siedem ze stu „Najpiękniejszych Imion Boga” (*Asmā’ Allāh al-Ĥusnā*), które mają szczególne znaczenie w muzułmańskich wierzeniach magicznych (por. Doutté, s. 159)².

* Artykuł napisany w ramach grantu NPRH nr 11H 16 03119 84. Jest to rozszerzona wersja referatu wygłoszonego na konferencji *Dziedzictwo kulturowe Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego. 50-lecie kitabistyki*, UMK, Toruń, 12–13 kwietnia 2018.

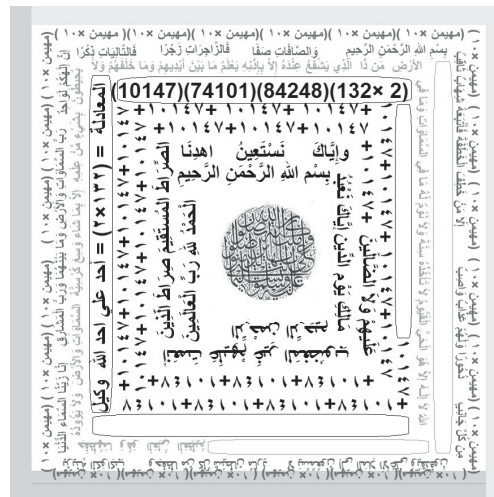
¹ Problematyka *Al-Fātiĥy* omawiana była wielokrotnie zarówno przez uczonych muzułmańskich, jak i badaczy zachodnich, por. np. Aṭ-Ṭabarī, s. 135–203; Ibn Kaṭīr, s. 101–147; An-Naysābūrī, s. 14–15; Nöldeke, Schwally, s. 110–117; Paret 2001; Graham, s. 188–192 (tu bogata bibliografia przedmiotu). W niniejszym artykule nie dokonuję monograficznego opisu sury, a jedynie nakreśliam jej rolę w kulcie według poglądów muzułmańskich, tylko bowiem te opinie, jak i klasyczne europejskie jej analizy mogły wypluć na polskie jej przekłady. Nie interesują mnie zatem współczesne, czasem dość burzliwe dyskusje związane z zachodnią krytyką tekstu Koranu, które nie mają wpływu na dotychczasowe polskie przekłady *Al-Fātiĥy* pozostające w centrum niniejszego opracowania.

² Również hasło *Litery*, Dziekan 1997, 2002, s. 21–33; kwadrat magiczny z *sawāqit Al-Fātiĥa* por. np. *tariqa qadiriya boudchichiya.ch*, <http://sidihamza-ch.xooit.com/t1072.htm> [07.04.2018].

ز	خ	ظ	ث	ش	ج	ف
ف	ز	خ	ظ	ث	ش	ج
ج	ف	ز	خ	ظ	ث	ش
ش	ج	ف	ز	خ	ظ	ث
ث	ش	ج	ف	ز	خ	ظ
ظ	ث	ش	ج	ف	ز	خ
خ	ظ	ث	ش	ج	ف	ز

Sawāqit̄ Al-Fātiḥa w kwadracie magicznym
(odtworzony na podstawie zbiorów autora)

Cała sura także bywa niejednokrotnie elementem magicznych kwadratów.

Współczesny amulet wykorzystujący *Al-Fātiḥa* autorstwa Fawzięgo al-Asadięgo
Źródło: *Hātim sūrat Al-Fātiḥa aš-Šarīfa muṭ'im bi-ġawāhir asrār Al-Qurān aš-Šarīf al-Ḥakīm al-maknūna*, <https://sites.google.com/site/fowzialsadi/al-sadi1> [14.12.2020]

Al-Fātiḥa jest również bardzo częstym elementem inskrypcji nagrobnych.

Podobnie jak niektóre inne sury Koranu, *Otwierająca* ma kilka tytułów czy też przydomków. Obok podstawowego nazywana jest także *Al-Ḥamd* („Chwała”), *Umm al-Kitāb* („Matka Księgi”), *Umm al-Qur’ān* („Matka Koranu”), *Al-Wāfiya* („Pełna”), *Al-Kāfiya* („Wystarczająca”), *Aš-Šifā’* („Uzdrowienie”), *As-Su’āl* („Prośba”), *As-Sab’ al-Maṭānī* („Siedem Powtarzanych / Siedem Podwojonych”), itd. W sumie Ġalāl ad-Dīn as-Suyūfī wymienia dwadzieścia pięć nazw tej sury (por. Graham, s. 188–189; As-Suyūfī, s. 119–122). Do tego ostatniego, dość niejasnego określenia, powrócę jeszcze w dalszej części artykułu.

Okoliczności objawienia *Al-Fātiḥy* tak opisał Abū al-Ḥasan al-Wāḥidī an-Naysābūrī (zm. 1075):

„Są różne opinie na temat tej sury. Większość twierdzi, że jest ona mekkańska, objawiona na samym początku posłannictwa.

Opowiadał Abū ‘Uṣmān Sa‘īd Ibn Aḥmad Ibn Muḥammad az-Zāhid: opowiadał mi dziadek: opowiadał Abū ‘Amr al-Ġabrī: opowiadał Ibrāhīm Ibn al-Ḥārīt i ‘Alī Ibn Sahl Ibn al-Muġīra: opowiadał Yaḥyā Ibn Bukayr: opowiadał Isrā‘īl, za Abū Ishāqiem, za Abū Maysarā: ‘Kiedy Prorok wstał, usłyszał głos wołający: O, Muḥammadzie! A kiedy usłyszał: Głoś!, zaczął uciekać.’

Rzekł do niego Waraqa Ibn Nawfal³: Jeśli słyszysz głosy, zatrzymaj się, aby zrozumieć, co mówią. Opowiadał: Kiedy wstał, usłyszał: Muḥammadzie! Odpowiedział: Oto jestem przed Tobą! Odpowiedział: Powiedz: Świadczę, że nie ma bóstwa oprócz Boga i świadczę, że Muḥammad jest Jego Prorokiem. Potem dodał: Mów: ‘Chwała Bogu, Panu światów, Miłosiernemu, Litościwemu, Królowi Dnia Sądu’⁴ do końca sury *Al-Fātiḥa*. Tak samo twierdził ‘Alī Ibn Abī Ṭālib⁵.

Opowiadał nam Abū Ishāq Aḥmad Ibn Muhammad al-Mufassir: opowiadał Al-Ḥasan Ibn Ġa‘far al-Mufassir: opowiadał nam Abū al-Ḥasan Ibn Muḥammad Ibn Maḥmūd al-Marwazī: opowiadał nam ‘Abd Allāh Ibn Maḥmūd as-Sa‘dī: opowiadał Abū Yaḥyā al-Qaṣrī: opowiadał nam Marwān Ibn Mu‘āwiya za Al-Walā Ibn al-Musayyibem, za Al-Faḍlem Ibn ‘Amrem, za ‘Alīm Ibn Abī Ṭālibem, niech Bóg się nim cieszy: ‘*Al-Fātiḥa* została objawiona w Mekce jako skarb spod Tronu’. Według tego samego *isnādu* za As-Sa‘dīm opowiadał ‘Amr Ibn Šālih: opowiadał mi Ubayy⁶ za Al-Kalbīm⁷, za Abū Šālihem, za Ibn ‘Abbāsem: ‘W Mekce Prorok, Niech Bóg się za niego modli i da mu pokój, wstał i powiedział: W imię Boga Miłosiernego, Litościwego! Chwała Bogu, Panu Światów! Rzekli na to Kurajczyci: Oby Bóg skaleczył usta Twoje! Podobnie opowiadał Al-Ḥasan: potwierdził to Qatāda. Muġāhid⁸ twierdzi, że *Al-Fātiḥa* jest surą medyńską. Rzekł Al-Ḥusayn Ibn al-Faḍl: Każdemu *‘ālimowi* zdarza się pomyłka – ta zdarzyła się Muġāhidowi. On jest jedynym, który tak twierdzi, pozostali uczeni są przeciwni temu sądowi. Tym, co przekonuje, że jest ona mekkańska są słowa Najwyższego: ‘Daliśmy Tobie siedem powtarzanych i Koran wspaniały’ (15, 87) – chodzi tu o *Al-Fātiḥę*.

Opowiadał Muḥammad Ibn ‘Abd ar-Raḥmān an-Naḥwī: opowiadał Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn ‘Alī al-Ġabrī: opowiadał Aḥmad Ibn ‘Alī Ibn Muṭannā: opowiadał Yaḥyā Ibn Aḍīn: opowiadał Ismā‘īl Ibn Ġa‘far⁹: opowiadał Al-‘Alā¹⁰ za swoim ojcem, za Abū

³ Kuzyn żony Proroka Ḥadīġy, chrześcijanin, który wedle przekazu jako jeden z pierwszych potwierdził profetyzm Muḥammada, por. Dziekan 2005, s. 11–23.

⁴ Jeśli nie zaznaczam inaczej, stosuję Koran w tłumaczeniu J. Bielawskiego (1986).

⁵ Zm. 661, kuzyn i zięć Proroka; por. szerzej: Ali Ibn Abi Talib, Dziekan (2006).

⁶ Ubayy Ibn Ka‘b, według tradycji jeden z autorów zapisu tekstu koranicznego; jego wersja nie zachowała się, ale Ibn an-Nadīm w *Kitāb al-fihrist* podaje, że spisany przez niego tekst obejmował 116 sur (por. *Koran* 1986, s. 791–792, „Wprowadzenie”).

⁷ Muḥammad Ibn as-Sā‘ib al-Kalbī, zm. 763, uczony muzułmański, komentator Koranu.

⁸ Muġāhid Ibn Ġabr al-Makkī (642–między 718–22), komentator Koranu.

⁹ Ismā‘īl Ibn Ġa‘far (747–796), tradycjonista i recytator Koranu, wychowawca syna abbasydzkiego kalifa Al-Maḥdīego.

¹⁰ Al-‘Alā’ Ibn ‘Abd ar-Raḥmān, zm. ok. 747.

Hurayrą¹¹: ‘Rzekł Prorok, a słyszał od niego *Matkę Koranu* Ubayy Ibn Ka’b: Na Tego, w których rękach jest moja dusza! Nie objawił Bóg w Torze, ani w *Ewangelii* ani w *Psalmach* ani nawet w *Koranie* czegoś podobnego! To właśnie siedem powtarzanych i Koran wspaniały, który wam przyniosłem.

Sura *Al-Fātiḥa* jest mekkańska, bez wątplenia. Bóg nie mógł przecież objawić swojemu Prorokowi, kiedy ten był w Mekce, sury *Otwierającej*, medyjskiej. Nie możemy stwierdzić, że Prorok w Mekce przez ponad dziesięć lat modlił się bez *Al-Fātiḥy*. To byłoby całkiem nielogiczne” (Abū al-Ḥasan an-Naysābūrī, s. 14–15).

Liczba wersetów tej sury zazwyczaj określana jest jako siedem. Wiąże się to z określeniem *As-Sab‘ al-Maṭānī* odnoszonym do wzmianki w surze 15 *Hiğr*, werse 87: „Daliśmy Ci siedem powtarzanych”, na którą powołuje się także An-Naysābūrī¹². As-Suyūṭī (zm. 1505), ale także zdecydowana większość innych komentatorów Koranu, wiąże tę nazwę z tym, że ma ona liczyć siedem *ayatów* (Ĝ.D. as-Suyūṭī, s. 120)¹³. Ibn Kaṭīr (zm. 1373) twierdzi wprost: *wa-hiya sab‘ āyāt bi-lā ḥilāf* – „liczy siedem *ayatów* i nie ma co do tego różnic [poglądów]” (Ibn Kaṭīr, s. 101).

Kwestia jest jednak do pewnego stopnia dyskusyjna, ponieważ żeby *Al-Fātiḥa* liczyła siedem *ayatów*, należy do niej bezpośrednio włączyć także *basmalę* (por. I. w tabeli poniżej), czego nie czyni się w przypadku innych sur. W związku z tym pojawiły się podziały werse 7. na dwie części, co jednak rozbija strukturę *sağ‘u*¹⁴ w surze (słowo *‘alayhim* nie rymuje się z żadnym innym, poza tym jako *sağ‘a*, swego rodzaju odpowiednik *baytu* w poezji, nie zawiera pełnego sensu – por. II w tabeli poniżej; Nöldeke, Schwally, s. 115–116). W niektórych natomiast zapisach *basmala* nie jest numerowana, a sura liczy sześć *ayatów* (poz. III). Ciekawe, że np. Aṭ-Tabarī (zm. 923) rozpoczyna swój komentarz do *Al-Fātiḥy* od słów *Al-Ḥamdu li-Allāh*, a zatem nie włącza *basmali* do właściwego tekstu sury (por. Aṭ-Tabarī, s. 135), natomiast Ibn Kaṭīr traktuje *basmalę* jako pierwszy werse tej sury (Ibn Kaṭīr, s. 116).

I
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (1)
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (2)
الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (3)
مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (4)
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (5)
اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (6)
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ (7)

¹¹ Abū Hurayra, ‘Abd ar-Raḥmān Ibn Saḥr al-Azdī (ok. 600–ok. 678), jeden z najbardziej wiarygodnych przekazicieli tradycji, towarzysz Proroka, przyjął islam w 629 r., por. Dziekan 2003, s. 11.

¹² Rozważania na temat tego określenia, których głębszy sens nie ma znaczenia dla niniejszego tekstu, stąd je tu pomijam, znaleźć można w: Nöldeke, Schwally, s. 114–115; Ĝ.D. as-Suyūṭī.

¹³ Autor ten powołuje się na wypowiedź ‘Alego przytaczaną za zbiorem hadisów Ad-Dāraquṭniego.

¹⁴ Na temat struktury *sağ‘u* por. Dziekan 1996, s. 230, tam dalsza bibliografia.

II
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (1) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (2) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (3) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (4) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (5) اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (5) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ (7) غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ
III
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (1) الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (2) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (3) مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (4) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (7) اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (6) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

POLSKIE PRZEKŁADY *AL-FĀTIḤA*¹⁵

W polskim piśmiennictwie istnieje już kilka przekładów Koranu, z których pierwszym drukowanym jest tzw. „Koran Buczackiego” z 1858 r. Z kolei pierwszym pełnym przekładem bezpośrednio z języka arabskiego jest tłumaczenie Józefa Bielawskiego¹⁶ z 1986 r. Jednakże sama *Al-Fātiḥa* ze względu na swe specjalne miejsce w kulcie muzułmańskim doczekała się znacznie większej liczby przekładów niż cały Koran. W czasie kwerend udało mi się znaleźć piętnaście przekładów pierwszej sury Koranu na język polski, których podstawą był arabski oryginał lub rozmaite tłumaczenia na języki europejskie. Prezentuję je tutaj w porządku chronologicznym. Uwzględniam zarówno sam tekst, jak i tytuł (o ile autor przekładu go przytacza) oraz podział na wersety.

¹⁵ W niniejszym opracowaniu nie uwzględniam rękopiśmiennych *tefsirów* Tatarów polsko-litewskich, które pojawiały się już w XVI w. i które stanowią odrębne zagadnienie badawcze. Nie jest tu moim celem również prezentacja polskich przekładów Koranu jako takich, co było już niejednokrotnie przedmiotem badań w piśmiennictwie orientalistycznym. Ostatnim tego typu omówieniem są cytowane poniżej artykuły M. Czachorowskiego.

¹⁶ Por. na jego temat np.: Dziekan 2007, s. 9–25; oraz Dziekan 2016, s. 110–116.

1. Przekład Józefa Sobolewskiego¹⁷ (1830; zachowuję pisownię oryginału) / Filomatów (1848):

[Rozdział I]

W Imię litościwego i miłosiernego Boga,

- [1.] Niechaj będzie chwała Bogu władcy światów.
- [2.] Miłosierdzie i litość jest Jego własnością.
- [3.] On jest Królem dnia sądnego.
- [4.] My Ciebie czcimy Panie, i Twojej opieki wzywamy.
- [5.] Prowadź nas drogą zbawienia.
- [6.] Drogą tych, których osypałeś twemi dobrodziejstwami.
- [7.] Którzy na twój gniew nie zasłużyli i ustrzegli się błędu.

- 1.1. Przekład Filomatów (Dionizy Chlewiński, Ignacy Domeyko) (*Koran* 2010, s. 3. por. Wójcik, s. 15–28; Savary, s. 1–2):

Wstęp

1. Niech będzie chwała Bogu – Władcy Światów!
2. Miłosierdzie i litość jest Jego własnością.
3. On jest królem dnia sądnego.
4. My Ciebie czcimy, Panie, i Twojej opieki wzywamy.
5. Prowadź nas drogą zbawienia;
6. Drogą tych, których obsypałeś Twemi Dobrodziejstwami;
7. Którzy na Twój gniew nie zasłużyli i ustrzegli się błędu

Podstawą przekładu jest francuska translacja M. Savary'ego. We francuskim oryginale tytuł sury przełożony został jako *L'Introduction*, brak numeracji wersetów.

2. Anonimowy przekład z „Biblioteki Warszawskiej” 1851:

Rozdział 1szy

W imię litościwego i miłosiernego Boga

1. Niechaj będzie chwała Bogu, władcy światów,
2. Miłosiernemu i litościwemu,
3. Królowi dnia sądnego.
4. Czcimy Ciebie Panie, i Twojej opieki wzywamy,
5. Prowadź nas drogą prostą,
6. Droga tych, których obsypałeś twemi dobrodziejstwami,
7. Nie zaś tych, którzy zasłużyli na gniew twój, ani tych, co błądzą¹⁸

¹⁷ W tym przypadku traktuję to określenie jako umowne, ponieważ Sobolewski korzystał najwyraźniej z wcześniejszej wersji przekładu Filomatów. Autor nie wprowadza formalnego podziału na *ayaty* (Sobolewski, s. 51).

¹⁸ „Biblioteka Warszawska”, s. 88–89. Podstawa przekładu: Kasimirski, s. 13; w nowym wydaniu, s. 1.

Podstawą przekładu jest francuskie tłumaczenie Adalberta (Wojciecha) Kazimirskiego¹⁹ z 1847 r. Zamieszczony w „Bibliotece Warszawskiej” przekład fragmentów Koranu i wstępu pióra A. Kazimirskiego nie jest sygnowany. Tytuł sury wg przekładu francuskiego (*Chapitre premier*).

3. Przekład Jana Murzy Tarak Buczackiego (Dionizy Chlewiński, Ignacy Domeyko) (1858)

Rozdział I.

W Imie Boga litościwego i miłosiernego

1. Niech będzie chwała Bogu, władcy światów.
2. On jest miłosierny i dobrotliwy.
3. On jest królem dnia sądnego.
4. Ciebie Panie czcimy, i Twój opieki wzywamy,
5. Prowadź nas droga zbawienia,
6. Droga tych, których obsypałeś Twemi dobrodziejstwami;
7. A nie tych, którzy na Twój gniew zasłużyli i w błąd popadli. (*Koran* 1858 s. 1–2)

Jak wiadomo, jest to pierwszy pełny opublikowany przekład Koranu na język polski, dokonany na podstawie francuskiego przekładu M. Savary’ego (przez długi czas panował pogląd, że podstawą był przekład Kazimirskiego – tak pisze jeszcze Bielawski w komentarzu do swojego przekładu Koranu), przez wiele lat uważany za tłumaczenie dokonane przez Tatara z Podlasia Jana Murzę Tarak Buczackiego, a w rzeczywistości będący zbiorowym dziełem powstałym w kręgach Filomatów w Wilnie (por. Wójcik; Drozd, s. 69–83). Podobnie jak poprzednie przekłady sura pozbawiona tytułu.

4. Przekład Tadeusza Kowalskiego (1923)

Fātiha

- [1.] Chwała Allāhowi, panu światów,
- [2.] Miłosiernemu litośnikowi,
- [3.] Władcy dnia sądu.
- [4.] Tobie służymy i ciebie o pomoc błagamy,
- [5.] Prowadź nas drogą prostą,
- [6.] Drogą tych, którym okazałeś łaskę,
- [7.] Nie tych, na których gniew ciąży, i nie tych, co błądzą. (Kowalski, s. 5)

Przekład dokonany najprawdopodobniej bezpośrednio z języka arabskiego. Wiele wskazuje na to, że właśnie tłumaczenie fragmentów Koranu dokonane przez prof. Tadeusza Kowalskiego²⁰ to pierwsze próby przyswojenia polszczyźnie fragmentów świętej księgi islamu na podstawie oryginału. W tekście nie została wprowadzona numeracja *ayatów*, lecz poszczególne wersety zostały oddzielone myślnikami. Kowalski nie uwzględnił w ogóle *basмали*.

¹⁹ Na jego temat por. np. Zajączkowski 1957, s. 117–120.

²⁰ Por. na jego temat np. Zajączkowski 1957, s. 31–41; Zajączkowski 1953, s. XVII–XXXVI; *Tadeusz Kowalski... 1999*.

5. Przekład Jakuba Szynkiewicza (1935/1936)

Sura: Otwierająca

W imię Allaha Najmiłociwszego, Najmiłosierniejszego

1. Chwała Allahowi, Żywicielowi i Władcy Światów
2. Najmiłociwшему, Najmiłosierniejszemu,
3. Mocarzowi Dnia Sądnego,
4. Ciebie tylko wielbimy i do Ciebie zwracamy się o pomoc.
5. Prowadź nas drogą prawą,
6. drogą tych, nad którymi czuwa Łaska twoja,
7. a nie obarczonych gniewem Twoim i błędzących w mrokach (*Wersety z Koranu*, s. 15)²¹

Przekładu tego dokonał Jakub Szynkiewicz (1884–1966)²², pierwszy mufti polskich muzułmanów, z wykształcenia orientalista. Z tego powodu podejrzewam, że jest to tłumaczenie bezpośrednio z oryginału.

6. Przekład Józefa Bielawskiego (1986)

Sura I Otwierająca

1. W Imię Boga Miłosiernego, Litościwego!
2. Chwała Bogu, Panu światów,
3. Miłosiernemu, Litościwemu,
4. Królowi Dnia Sądu.
5. Oto Ciebie czcimy i Ciebie prosimy o pomoc
6. Prowadź nas drogą prostą,
7. drogą tych, których obdarzyłeś dobrodziejstwami; nie zaś tych, na których jesteś zagniewany, i nie tych, którzy błędzą.

Jest to pierwszy przekład *Al-Fātiḥy* na język polski bezpośrednio z arabskiego uwzględniający najpopularniejszy obecnie układ tej sury, to jest włączający *basmalę* jako pierwszy jej werset.

7. Przekład Michała Różańskiego (1986A)

Sura I

Otwierająca

[1.] W imię Boga

Litościwego, Miłosiernego!

2. Chwała Bogu, Panu świata,
3. Litościwemu, Miłosiernemu,
4. Królowi w Dniu Sądu!
5. Tobie panie służymy i wołamy o pomoc do Ciebie,

²¹ Na stronie tytułowej widnieją dwie daty roczne n.e. i 1354 r. od hidżry, który odpowiada to 1935/1936 r.n.e.).

²² Por. m.in.: Chazbijewicz, s. 8–11; Jakubauskas, s. 160–161; Czerwiński.

6. Prowadź nas ścieżkami prawdy,
7. drogami tych, dla których jesteś łaskawy, a nie tych, na których się gniewasz, i które są drogami błędzących.

Trudno ten przekład nazwać oficjalną edycją, ponieważ przekład całości tekstu koranicznego został „wydany” w Kaliszu w jednym egzemplarzu w maszynopisie i znajduje się w zbiorach M. Czachorowskiego (Czachorowski 2017, s. 163–164), który udostępnił mi tekst *Al-Fātiḥy* z tego tłumaczenia i za co składam Mu w tym miejscu serdeczne podziękowania. Tłumaczenie zostało dokonane na podstawie niemieckiego tłumaczenia Maxa Henninga z 1901 r. Numeracja wersetów zaczyna się po *basmalı* od numeru 2. W wydaniu z 1901 r. sury nie są ponumerowane, ale podział wersetów wskazuje, że jest to przekład według układu II (*Der Koran*, s. 37; oraz 1989, s. 40).

8. Przekład *ahmadijji*²³ (1990)

Al-Fātihah

1. W imię Boga, Miłosiernego, Litościwego.
2. Chwała Bogu, Panu światów.
3. Miłosiernemu, Litościwemu,
4. Królowi Dnia Sądu.
5. Oto Ciebie czcimy i Ciebie prosimy o pomoc.
6. Prowadź nas drogą prostą,
7. Drogą tych, których obsypałeś dobrodziejstwami, a nie tych, na których jesteś zagniewany, ani tych, którzy błędzą (*Święty Koran*, s. 3–7).

Przekład dokonany został na podstawie angielskiego tłumaczenia Malika Ghulama Farida (*The Holy Quran*, s. 3–7). W oficjalnym wydaniu przekład nie jest sygnowany, ale wg badaczy dokonał go imam Mahmud Taha Żuk przy współpracy Władysława Wojciechowskiego (Berger; Czachorowski, s. 164).

9. Przekład Mahmuda Tahy Żuka (1994)

Al-Fatiha

1. W imię Allaha Dobroczyнного, Miłosiernego!
2. Chwała Allahowi, Panu Światów,
3. Dobroczyennem, Miłosiernemu,
4. Władcy Dnia Rozliczenia.
5. Tobie służymy i Ciebie błagamy o pomoc.
6. Prowadź nas właściwą drogą,
7. drogą tych, których obdarzyłeś łaskami, a nie tych, na których spada twój gniew, ani tych, którzy błędzą (Żuk, s. 6).

Przekład prawdopodobnie dokonany z języka angielskiego, jednak tłumacz nigdzie nie podaje informacji o źródle. Tłumaczenie wyraźnie różni się od wydanego wcześniej pod egidą *ahmadijji*.

²³ Na temat tego ugrupowania Danecki, s. 464–467.

10. Przekład Janusza Daneckiego (1997)

Sura Otwierająca

- [1.] W imię Boga miłosiernego i litościwego
- [2.] Chwała niechaj będzie Bogu, Panu światów!
- [3.] Litościwemu i miłosiernemu.
- [4.] Królowi Dnia Sądu.
- [5.] Tobie służymy i ciebie prosimy o pomoc.
- [6.] Prowadź nas ścieżką prostą,
- [7.] ścieżką tych, którym okazałeś łaskę; ścieżką tych, na których się nie gniewasz; ścieżką tych, którzy nie błądzą (*Poezja...*, s. 160).

Przekład bezpośrednio z arabskiego. Tłumacz nie uwzględnił numeracji *ayatów*.

11. Przekład Jana Ostrowskiego (2007)

Sura I

- [1.] W imię Boga Miłosiernego,
- [2.] Chwała Bogu Litościwemu,
- [3.] Panu Światów Wszchemogącemu,
- [4.] Panu, Królowi Dnia Sądneho.
- [5.] Oto my Ciebie tylko czcimy
- [6.] I Ciebie o pomoc prosimy.
- [7.] Prowadź nas prostymi drogami,
- [8.] Na których obdarzasz łaskami
- [9.] I strzeż nas od wszelkiego złego.

Informacja na temat tego przekładu znalazła się w opracowaniu na temat polskich przekładów Koranu pióra Musy Czachorowskiego (Czachorowski 2016, s. 167 oraz Czachorowski 2017, s. 166–167). Przekład ukazał się w 2007 r. w Kętach w nakładzie 100 egzemplarzy w niewielkiej książeczce *Wierszowana sura Koranu. Krowa* obejmującej tę surę oraz *Al-Fātiḥę*. Ostrowski (właściwe nazwisko Zdzisław Kołodziej) posługiwał się wspomnianym już wyżej niemieckim przekładem Henninga (wyd. z 1968 r.) oraz rosyjskim Iman Porochowej (*Koran* 2006, s. 28)²⁴, konfrontując te tłumaczenia z przekładami Tarak Buczackiego i Bielawskiego. Tłumaczenie to pozbawione jest numeracji wersetów i liczy wraz z *basmalą* 9 wersów, trudno więc stwierdzić, do którego układu *ayatów* się odnosi. Jest to jedyny znany mi przekład polski, w którym tłumacz próbuje oddać elementy formalne *sağ‘u* czyli rym.

12. Przekład Jarosława Surdela (2011)

1. W imię Boga Miłosiernego, Współczującego.
2. Wszelka chwała i dziękczynienie należą się Bogu, Panu światów,

²⁴ Warto dodać, że tłumaczenie to jest swego rodzaju „oficjalnym” przekładem Koranu dla rosyjskich muzułmanów, zaaprobowanym m.in. przez Muğamma‘ al-Buḥūṭ al-Islāmiyya przy Al-Azharze oraz Radę Muftich Rosji.

3. Miłosiernemu, Współczującemu,
4. Władcy Dnia Sądu.
5. Tobie jedynie oddajemy cześć i jedynie u Ciebie szukamy pomocy.
6. Prowadź nas Proszą Ścieżką,
7. Ścieżką tych, których obdarzyłeś Swą łaskawością; nie zaś tych, którzy zasłużyli na (Twój) gniew (karę i potępienie), ani też tych, którzy błędzą (*Koran* 2011, s. 2).

Podstawą przekładu jest angielska wersja tekstu Koranu tłumaczonego z języka arabskiego na angielski przez znanego współczesnego teologa muzułmańskiego z Turcji Alego Ünal²⁵ (*The Qur'an with...* 2008). Związany jest on z reformatorskim ruchem tureckiego myśliciela i działacza społeczno-politycznego Fethullaha Gülena (por. Sakowicz). W dostępnym mi angielskim oryginale sury nie mają numeracji, nie ma więc pewności, który układ *Al-Fātiḥy* reprezentuje. Sposób zapisu sugeruje układ I, co potwierdza elektroniczna wersja samego przekładu dostępna na stronie <http://mquran.org/content/category/2/1/4/> [dostęp: 07.04.2018]. W wydaniu polskim wprowadzona została numeracja uwzględniająca *basmalę* jako werset 1.

13. Przekład Musy Czachorowskiego (2016 [2018])

Sura 1. Otwierająca

1. W imię Boga Miłosiernego, Litościwego!
2. Chwała Bogu, Panu światów,
3. Miłosiernemu, Litościwemu,
4. Władcy Dnia Sądu!
5. Tylko Ciebie czcimy i tylko u Ciebie szukamy pomocy.
6. Prowadź nas drogą prostą,
7. drogą tych, którym błogosławił, a nie tych, którzy zasłużyli na Twój gniew, i nie tych, którzy błędzą (Czachorowski 2016, s. 169)²⁶.

Przekład, którego fragmenty tłumacz publikował od 2016 r. na łamach „Rocznika Tatarów Polskich” oparty jest na rosyjskim tłumaczeniu Fazila Qaraoğlu. Tłumacz dokonał weryfikacji tego przekładu opierając się także na angielskim tłumaczeniu Yusufa Alego (*Roman...*) i w pewnym zakresie na tekście oryginalnym (*Koran* 2014, s. IV).²⁷ Na rok 2017 zapowiedziane zostało wydanie całości, które do chwili pisania tego tekstu (kwiecień 2018) jeszcze nie ukazało się.

14. Przekład Planetaislam (2018?)

1. W Imię Boga Najbardziej Miłosiernego, Najbardziej Litościwego
2. Wszelka chwała Bogu, Panu *A'lamīn* (Łudzkości, Dzinów i wszystkiego co istnieje)
3. Najbardziej Miłosiernemu, Najbardziej Litościwemu

---

²⁵ Ünal, związany z gazetą „Zaman” został aresztowany po nieudanym zamachu stanu w Turcji w 2016 r.

²⁶ W 2018 otrzymałem od Tłumacza najnowszą wersję przekładu z niewielką zmianą – zamiast „Władcy Dnia Sądu” jest „Władcy Dnia Rozliczenia”.

²⁷ Por. Czachorowski 2016, s. 172.

4. Jedynemu Właścicielowi (i Jedynemu panującemu Sędziemu) Dnia Sądu Ostatecznego (Dnia Zmartwychwstania)
5. Ciebie (Jedynego) czcimy i Ciebie (Jedynego) prosimy o pomoc (we wszystkim)
6. Prowadź nas do Drogi Prostej
7. Drogi tych których obdarzyłeś Swoim Zaszczyceniem, nie (drogą) tych którzy zasłużyli na Twój Gniew, i nie tych którzy zbłądzili (*Sura al-Fatiha...*2018).

Przekład anonimowy, funkcjonujący na stronie internetowej Planetaislam.com²⁸. Nie znam prawdziwej daty pierwszego ukazania się tego tłumaczenia, więc podaję tylko datę dostępu, prawdopodobnie jednak faktyczna data tego tłumaczenia jest wcześniejsza. Przekład opiera się na tłumaczeniu angielskim Muhammada Taqī-ud-Dīna Al-Hilālīego i Muhammada Muhsina Khāna (*The Interpretation...*)²⁹.

PODSUMOWANIE

W poniższej tabeli przedstawiam podstawowe dane dotyczące uwzględnionych wyżej polskich przekładów *Al-Fātiḥy*. Nie mam oczywiście pewności, czy udało mi się dotrzeć do wszystkich istniejących przekładów, jak bowiem widać, sura ta jest szczególnie chętnie przekładana ze względu na jej wyjątkową rolę w kulcie muzułmańskim.

Tabela porównawcza polskich przekładów *Al-Fātiḥy*

Lp.	Rok	Autor przekładu	Język źródłowy	Układ
1.	1830/1848	J. Sobolewski=D. Chlewiński, I. Domeyko	francuski	II
2.	1851	Nieznany	francuski	II
3.	1858	J.M. Tarak Buczacki / D. Chlewiński, I. Domeyko	francuski	II
4.	1923	T. Kowalski	arabski (?)	II
5.	1935/1936	J. Szyrkiewicz	arabski (?)	II
6.	1986	J. Bielawski	arabski	I
7.	1986A	M. Różański	niemiecki	I
8.	1990	M.T. Żuk, W. Wojciechowski (?)	angielski	I
9.	1994	M.T. Żuk	angielski (?)	I
10.	1997	J. Danecki	arabski	I
11.	2007	J. Ostrowski	niemiecki, rosyjski, polski	?
12.	2011	J. Surdel	angielski	I
13.	2016	M. Czachorowski	rosyjski	I
14.	2018 (?)	Nieznany	angielski	I

²⁸ Należy przy tym pamiętać, że w Internecie funkcjonuje także z powodzeniem przekład Tarak Buczackiego i Bielawskiego, dostępny na większej liczbie stron niż ten uwzględniony przeze mnie.

²⁹ Ta edycja nie była mi dostępna – kolejna ukazała się nakładem King Fahd Complex for the Printing of the Holy Qur’ân, Madinah KSA, b.r.w., s. 1–2. Miejsce wydania wskazuje, że przekład ten został dopuszczony do druku przez odpowiednie czynniki religijne w Arabii Saudyjskiej.

Powyżej uwzględniłem czternaście (piętnaście) przekładów, z których pierwszy ukazał się w 1830 r., ostatni zaś w 2018 (?). Tylko w czterech przypadkach możemy mieć pewność, albo domniemywać z wielkim prawdopodobieństwem, że dokonane zostały one bezpośrednio z języka arabskiego, pozostałe zaś z francuskiego, angielskiego, niemieckiego i rosyjskiego. Z przekładami z francuskiego mamy do czynienia w XIX w. i są to tłumaczenia Savary'ego i Kazimirskiego. Wśród niemieckich wybierany był tylko przekład Henninga, chyba najbardziej popularny wśród kilkunastu obecnie istniejących. W przypadku przekładów angielskich za każdym razem mamy do czynienia z inną podstawą. Przekład internetowy opiera się na tekście dopuszczonym do druku przez odpowiednie czynniki religijne w Arabii Saudyjskiej. Jeśli chodzi o przekłady rosyjskie, podstawą były także odmienne translacje. W kilku przypadkach mamy do czynienia z konsultowaniem przekładów z interpretacjami w innych językach – tylko w jednym przypadku (przekład M. Czachorowskiego) tłumacz wskazuje, że w pewnym zakresie konsultował przekład z oryginałem.

Aż do połowy XX w. tłumacze opierali się na układzie *Al-Fātiĥy*, w którym *Basmala* nie jest uznawana za 1. werset sury. Ten układ zastosował jako ostatni J. Szykiewicz. Równo pięćdziesiąt lat później ukazał się przekład J. Bielawskiego, który po raz pierwszy zastosował przeważający obecnie układ z *basmalą* jako pierwszym *ayatem* sury Otwierającej.

Nie wszystkie przekłady uwzględniają tytuł sury. Dotyczy to szczególnie przekładów starszych. W tłumaczeniu Filomatów z 1848 r. zastosowany został tytuł *Wstęp*, co nie jest błędem, takie bowiem jest jedno ze znaczeń arabskiego słowa *fātiĥa*. We współczesnych książkach arabskich spotkać można czasem użycie we wstępach zamiast najbardziej rozpowszechnionego słowa *muqaddima* właśnie sformułowania *fātiĥat al-kitāb*. Widać w tym przypadku wyraźne uzależnienie od przekładu Savary'ego, który wprost tłumaczy *Al-Fātiĥa* jako *L'Introduction*. Kazimirski daje *Chapitre premier*, stąd też w przekładzie z 1851 r. mamy *Rozdział 1szy*. I choć oparty na Savarym, przekład Buczackiego również daje tu *Rozdział 1*, tak jak u Kazimirskiego. Począwszy od przekładu Szykiewicza przyjęło się tłumaczenie „[sura] Otwierająca” bez względu na podstawę tłumaczenia, co jest praktyką najczęstszą, choć Żuk w obu przekładach oraz Planetaislam.com pozostawiają tylko transkrypcję nazwy, a Ostrowski stosuje tytuł po prostu „Sura I”.

Bez względu na przyjętą numerację i podział *ayatów* większość przekładów uwzględnia sam tekst *basmali*. Zastanawiający jest w tym przypadku konserwatyzm w oddawaniu Najpiękniejszych Imion Boga w *basmali*: *Ar-Raĥmān ar-Raĥīm*. W oryginale mamy do czynienia wyraźnie ze zjawiskiem nazywanym w poetyce arabskiej *taġnīs*, czyli paronomazja (instrumentacja zgłoskowa). Oba wspomniane Imiona, o podobnym znaczeniu, mają ten sam rdzeń: *r-ĥ-m*. Oto transkrypcja całej sury ukazująca nieznaną arabskiego jej brzmienie:

1. *Bi-ism ʿAllāhi ʿr-Raĥmāni ʿr-Raĥīm*
2. *Al-Ĥamdu li-ʿAllāhi Rabb ʿl-ʿālamīn*
3. *Ar-Raĥmāni ʿr-Raĥīm*
4. *Māliki Yawm ʿad-Dīn*
5. *Iyyāka naʿbudu wa-Iyyāka nastaʿīn*
6. *Ihdinā ʿš-širāta ʿl-mustaqīm*
7. *Širāta ʿl-laḏīna ʿnʿamta ʿalayhim ġayri ʿl-maġḏūbi ʿalayhim wa-lā ʿd-dāllīn*³⁰

³⁰ Inną propozycję transkrypcji, dokonanej przez M. Czachorowskiego i przeznaczoną dla celów kultowych dla muzułmanów polskich nieznaną języka arabskiego zawiera *Al-Kurʿan...* 2013, s. [7].

Wielu teoretyków przekładu artystycznego, np. Stanisław Barańczak (1990) zaleca, aby w tłumaczeniu maksymalnie oddawać, w miarę możliwości, artystyczne cechy oryginału. W wypadku polskich przekładów prawie nikt się do tej zasady nie stosuje, choć w różnorodnych podstawach mamy takie przypadki. Nie uwzględniają tego przekłady francuskie, gdzie mamy w obu wypadkach *clément et miséricordieux*, oddawane jako „litościwy i miłosierny”. Podobnie czyni Kowalski, którego podejrzewam o tłumaczenie z arabskiego: „miłosiernemu litośnikowi”. Do oryginału zbliża się jedynie J. Szynkiewicz, tłumacząc: „Najmiłościwszego, Najmiłosierniejszego”.

Większość przekładów powojennych, bez względu na język źródłowy, powraca jednak do tradycji Savary’ego / Filomatów, uwzględniając „Miłosiernego i Litościwego”, w różnej kolejności. Jedynie u Żuka (1994) mamy „Dobroczytnego, Miłosiernego” (w tym wypadku można podejrzewać, że źródłem przekładu było tłumaczenie *ahmadijji*, gdzie jest „Gracious, Merciful”). Dzieje się tak, pomimo że w przekładzie Henninga (na którym opierają się przekłady Różańskiego i Ostrowskiego) zachowana jest paronomazja: *des Erbarmers, des Barmherzigen*, podobnie jak w rosyjskim przekładzie Qaraoğlu: *miłostiwogo, miłosierdnogo*. Pozostałe dwa przekłady z angielskiego uzależnione są oczywiście z jednej strony od wspomnianej „tradycji”, jak i od pierwowzoru: w przypadku Surdela – *All-Merciful, the All-Compassionate*, zaś anonimowego tłumaczenia na Planetaislam.com – *Most Gracious, Most Merciful*. Ciekawe, że Ostrowski, mając do dyspozycji przekład Henninga z paronomazją i podobny Porochowej (*Wsiemiłostiwogo, Miłosierdnogo*) poddał się jednak przeważającej tradycji Savary’ego / Filomatów. Zwracam uwagę na ten szczegół, ponieważ język polski daje bez najmniejszego problemu możliwość zastosowania zawartego w *basmalı tağnīsu*. Dowiódł tego już Szynkiewicz, ale można też przetłumaczyć „W imię Boga Miłosiernego, Miłościwego”. To moja propozycja przekładu *basmalı*. Dyskutowałem o niej z prof. Jerzym Łaciną, który także zwrócił uwagę na to dość zaskakujące zjawisko³¹.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na zastosowanie określenia Bóg/Allāh. Jako pierwszy wersji *Allāh* użył dopiero Kowalski, potem także Szynkiewicz i Żuk. A zatem w naszej tradycji translatorskiej spolszczona wersja wywodząca się z tradycji Savary’ego / Filomatów (w przekładzie francuskim: *Dieu*, podobnie jak u Kazimirskiego) cieszy się wyraźnie dużo większym powodzeniem. Pomimo popularności przekładu Henninga, który daje *Allah*, przekłady na nim się opierające podają „Bóg”, podobnie przekład *ahmadijji*, pomimo wersji *Allāh* w oryginale angielskim. Zmienia to Żuk w przekładzie z 1994. *Allaha* znajdujemy także u Qaraoğlu. Natomiast „Boga” – pomimo *Allaha* w oryginale – daje także tłumaczenie na Planetaislam. A zatem i tu przeważa tradycja wywodząca się z XIX w., którą zresztą osobiście popieram.

Od strony metaforycznej *Al-Fātiḥa* nie jest surą zbyt skomplikowaną, stąd w pozostałych wersjach nie napotykamy zbyt daleko idących rozbieżności – pojawiają się czasem jedynie w odniesieniu do sformułowań *Yawm ad-Dīn* i *aṣ-ṣirāt al-mustaqīm*.

W przypadku więc samej *Al-Fātiḥy* można powiedzieć, że poza pewnym stylistycznym zróżnicowaniem wynikającym po części z rozwoju języka polskiego w ciągu ostatnich nie-

³¹ Rozmowa na Uniwersytecie im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, 13.12.2017. W czasie wspomnianej wyżej konferencji dalszą dyskusję podjąłem z p. Musą Czachorowskim, tłumaczem *Koranu* na język polski. Jego przekład (*Koran*, MZR w RP, Białystok 2018), za moją zgodą, ukazał się już z uwzględnieniem zasugerowanej w artykule możliwości oddawania *basmalı*. Tłumacz jednak nie zastosował tej zasady w treści *ayatów*. Przekład ten ukazał się już po napisaniu niniejszego tekstu i jest po części jego efektem, stąd nie był brany pod uwagę w analizach.

mal 200 lat spostrzegamy niewielkie zróżnicowanie zaprezentowanych przekładów. Zwraca uwagę jedynie weryfikacja drugiej części *ayatu* 7., który u Sobolewskiego / Filomatów brzmi: „Którzy na twój gniew nie zasłużyli i ustrzegli się błędu”. Już u Buczackiego wprowadzona została korekta i znajdujemy tam poprawne znaczenie: „którzy zasłużyli na gniew twój, ani tych, co błądzą”.

W ten sposób widać stałość tradycji translatorskiej, która rozpoczęła się od przekładów pośrednich. Szkoda jedynie, że z biegiem czasu pojawiają się coraz liczniejsze przekłady Koranu oparte na tłumaczeniach obcojęzycznych. Jako teoretyk i praktyk przekładu jestem przeciwnikiem przekładów pośrednich, ponieważ tłumaczenie np. z angielskiego nie jest oddaniem tekstu arabskiego, lecz angielskiego. A zatem, idąc tropem muzułmańskiej tradycji, ale i zachodniej teorii przekładu, jest nie tylko interpretacją (arab. *tafsīr*), a nie przekładem (arab. *tarğama*), lecz interpretacją interpretacji. Nie ukazuje się to zbyt widocznie w przypadku *Al-Fātiĥy*, ale, jak wspomniałem, jest to tekst dość jednoznaczny.

Żaden z przytoczonych wyżej przekładów nie przywodzi na myśl w *ayacie* o „prostej drodze” *Širātu* – eschatologicznego mostu nad otchłanią piekielną³², a w „prowadź nas” nie każdy dostrzeże nawiązanie do koranicznego terminu *hudā* oznaczającego właściwą drogę, którą prowadzi Bóg i od którego wywodzi się określenie *mahdī*. Również w „Dniu Sądu” czytelnik tekstu polskiego nie dostrzeże wieloznacznego słowa *dīn*³³. Trudniej z pewnością będzie w przypadku wielu innych części Koranu, gdzie interpretacja zdecydowanie przeważa nad jednoznacznością desygnatów. W sytuacji bezpośredniego kontaktu z oryginałem tłumacz może w każdym przypadku próbować znaleźć jakieś inne niż jego poprzednicy rozwiązanie, choć powyższa prezentacja polskich przekładów *Al-Fātiĥy* pozornie zdaje się przeczyć temu twierdzeniu, biorąc uwagę daleko posunięte ich podobieństwo. Czasem więc szansa na to jest niewielka, ale kontakt jedynie z przekładem zamiast oryginału szansę tę wprost zaprzepaszcza. Jest to jednak temat wymagający odrębnej analizy.

BIBLIOGRAFIA

- Ali Ibn Abi Talib. *Aforyzmy*. Wybrał i wstępem opatrzył J. Danecki, PIW, 1990.
- Barańczak, Stanisław. *Mahy, lecz maksymalistyczny Manifest translologiczny albo: Tłumaczenie się z tego, że tłumaczy się wiersze również w celu wytłumaczenia innym tłumaczom, iż dla większości tłumaczeń wierszy nie ma wytłumaczenia*, „Teksty Drugie”, nr 3, 1990, s. 7–66.
- Berger, Rafał. *Polskie przekłady Koranu*. „Magazyn Muzułmański Al-Islam”, <http://strefa-islam.pl/?p=401> [06.04.2018].
- Al-Būnī Aĥmad. *Šams al-ma‘ārif al-kubrā*. Maktabat al-Manār, 1990.
- Chazbijewicz, Selim. *Jakuba Szynkiewicza postać tragiczna*. „Przegląd Tatarski” nr 2, 2011, s. 8–11.
- Czachorowski, Musa. *Polskie tłumaczenia Koranu*. „Rocznik Tatarów Polskich. Seria 2”, t. III, 2016, s. 159–168.
- Czachorowski, Musa. *Polskie tłumaczenia Koranu (2)*. „Rocznik Tatarów Polskich. Seria 2”, t. IV, 2017, s. 163–172.
- Czerwiński, Grzegorz. *Sprawozdania z podróży muftiego Jakuba Szynkiewicza. Źródła. Omówienie. Interpretacja*. Książnica Podlaska, 2013.
- Danecki, Janusz. *Podstawowe wiadomości o islamie*. Wydawnictwo Akademickie Dialog, 2007.
- Der Koran*. Übers. von H. Henning, Verlag Philipp Reclam jun., 1901 oraz 1989.
- Doutté, Edmond. *Magie et Religion dans l’Afrique du Nord*. Typographie Adolphe Jourdan, Alger 1909.

³² Por. Piwiński, s. 172–173; Danecki, s. 19; Monnot.

³³ Por. na ten temat rozważania w: Glej, Reichmuth, s. 247–271; Gardet 2001.

- Drozd, Andrzej. „W sprawie autorstwa ‘Koranu Buczackiego’”. Z *Mekki do Poznania. Materiały 5. Ogólnopolskiej Konferencji Arabistycznej*, Poznań, 9-10 czerwca 1997, red. H. Jankowski, Katedra Orientalistyki i Bałtologii. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1998.
- Dziekan, Marek M. *Ali Ibn Abi Talib, pierwszy imam szyicki*. „Rocznik Muzułmański”, t. 6, 2006, s. 5–13.
- Dziekan, Marek M. „Chadidża, żona Muhammada w *Usd al-ghaba fi marifat as-sahaba* Ibn al-Asira i innych klasycznych źródłach arabskich”. *Kobiety Bliskiego Wschodu*, red. M.M. Dziekan i I. Kończak, Wydawnictwo Naukowe Ibidem, 2005.
- Dziekan, Marek M. „Józef Bielawski 1910–1997”. *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego po 1945. A–K*, red. Waldemar Baraniewski et al., Wydawnictwa UW, 2016.
- Dziekan, Marek M. *Pisarze arabsko-muzułmańscy VII–XX w.: Mały słownik*. Verbinum, 2003.
- Dziekan, Marek M. „Profesor Józef Bielawski (1910–1997). Człowiek i dzieło”, *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, red. Tadeusz Majda, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2007.
- Dziekan, Marek M. *Quss Ibn Sā‘ida al-Iyādī. Legenda życia i twórczości*. Instytut Orientalistyczny UW, 1996.
- Dziekan, Marek M. *Symbolika arabsko-muzułmańska: Mały słownik*. Verbinum, 1997.
- Dziekan, Marek M. *Symbolika liter w kulturze islamu. Numerologia Al-Buniego*. „Przegląd Orientalistyczny” nr 1-2, 2002, s. 21–33.
- Gardet, Louis. “Dīn”, *The Encyclopaedia of Islam CD-ROM Edition v.1.1.*, Brill, 2001.
- Glei, Reinhold and Reichmuth, Stefan. *Religion between Last Judgement, Law, and Faith: Koranic dīn and its rendering in Latin translations of the Koran*, „Religion” 42, 2, 2012, s. 247–271.
- Graham, William A. „Fātiḥa”, *Encyclopaedia of the Qur‘ān*, red. J.D. McAuliffe, t. II, Brill, 2002. *Ḥātim sūrat Al-Fātiḥa aš-šarīfa mu‘‘im bi-ḡawāhir asrār Al-Qurān aš-Šarīf al-Ḥakīm al-maknūna*, <https://sites.google.com/site/fowzialsadi/al-sadi1> [14.12.2020].
- Ibn Kaṭīr. *Tafsīr al-Qurān al-‘aẓīm*, ed. S. as-Salāma, Dār Tayyiba, 1999.
- Ibn Qayyim al-Ġawziyya. *Aṭ-Ṭibb an-nabawī*, red. ‘A.M. al-Ḥalabī, Dār al-Ma‘rifā, 1988.
- Jakubauskas, Adas. „Jakub Szynkiewicz”, *Tatarskie biografie. Tatarzy polsko-litewscy w historii i kulturze*, S. Dumin, A. Jakubauskas, G. Siutdykow (red.), Muzułmański Związek Religijny, 2012.
- Kasimirski, Adalbert (Aojciech Kazimirski). *Le Koran. Traduction nouvelle*, Charpentier, Paris 1847, nowe wyd., Istanbul 2007.
- Koran z interpretacją i przypisami w języku polskim*. Tughra Books, 2011.
- Koran*. Izdaniya Tureckiego Religioznogo Fonda, 2014.
- Koran*. tłum. J. Bielawski. PIW, 1986.
- Koran. Perewod smysłów i kommentarii*. Porochowoj, I.W. Ripol Klassik, 2006.
- Koran. Przekład Filomatów*. Słowem wstępnym opatrzył J.E. Kassner, Armoryka, 2010.
- Koran*. Z arabskiego przekład polski Jana Murzy Tarak Buczackiego, Aleksander Nowolecki. Warszawa 1858; reprint WaiF, 1988.
- Koran*. Przekład Musa Çaxarxan Czachorowski, Muzułmański Związek Religijny w RP, 2018.
- Kowalski, Tadeusz. *Arabowie i Turcy w świetle źródeł*. Krakowska Spółka Wydawnicza, 1923.
- Al-Kur‘an al-Karim*. Muzułmański Związek Religijny w RP, Çaxarxan Xuçalıq, 2013.
- Monnot G. „Şirāt”. *The Encyclopaedia of Islam CD-ROM Edition v.1.1.*, Brill, 2001.
- An-Naysābūrī Abū al-Ḥasan. *Asbāb an-nuzūl*. Al-Maktaba al-‘Aşriyya, 2004.
- Nöldeke, Theodor, Schwally, Friedrich. *Geschichte des Qorāns*. Dieterishs’sche Buchhandlung, 1909.
- Paret, Rudi. „Fātiḥa”. *The Encyclopaedia of Islam CD-ROM Edition v.1.1.*, Brill, 2001.
- Piwiński, Ryszard. *Mitologia Arabów*. WaiF, 1989.
- Poezja arabska. Wiek VI–XIII. Wybór*, red. J. Danecki, Ossolineum, 1997.
- Roman Transliteration of The Holy Qur‘ān with Full Arabic Text. English Translation*. Dar al-Furqan, b.r.w. (1. wyd. Lahore 1934).
- Sakowicz, Eugeniusz. *Muzułmańska edukacja i wychowanie. Pedagogiczna wizja M. Fethullaha Gülena*. Libra, Dunaj Instytut Dialogu, 2014.
- Savary, Claude. *Le Coran. a la Mecque, l’an de l’Hégire 1165 [1751/1752]*.
- Sobolewski, Józef. *Wykład wiary machometańskiej czyli islamskiej*. Drukarnia B. Neumana, Wilno, 1830.

- Sura al-Fatiha*. <http://www.planetaislam.com/wiara/fatiha.html> [04.04.2018].
- As-Suyūfī Ġalāl ad-Dīn. *Al-Itqān fī ‘ulūm al-Qurān*, red. M. Muṣṭafā, Ar-Risāla Nāširūn, 2008.
- Święty Koran. Islam International Publications Ltd. 1990; przedruk 1996.
- Tadeusz Kowalski 1889–1948. *Materiały z Posiedzenia Naukowego PAU w dniu 19 czerwca 1998 r.* Polska Akademia Umiejętności, 1999.
- At-Ṭabarī Abu Ġa‘far. *Ġāmi‘ al-bayān ‘an ta‘wīl āy al-Qurān*, red. ‘A.A. at-Turkī, b.m. i r.w.
- Tariqa qadiriya boudchichiya.ch*. <http://sidihamza-ch.xooit.com/t1072.htm> [07.04.2018].
- The Holy Quran: Arabic Text with English Translation and Short Commentary*, bez danych.
- The Interpretation of the Meanings of the Noble Qura’an*, tłum. M.T.D. Al-Hilālī, M. Muhsin Khān. Dar-us-Salaam Publications. King Fahd Complex for the Printing of the Holy Qur‘ān, b.r.w.
- The Qur‘an with Annotated Interpretation in Modern English*. Tughra Books, 2008.
- Werset y z Koranu*. Muftiat na R.P., 1936 R. – 1354 H. [Sarajevo 1935].
- Wójcik, Zbigniew J. *Filomacki przekład Alkoranu dla Tatarów nowogródzkich*, „Literatura Ludowa”, nr 3, 1995, s. 15–28.
- Zajączkowski, Ananiasz. „Tadeusz Kowalski i jego prace orientalistyczne”. *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. I, red. Stefan Strelcyn, Jan Reychman, PWN, 1957, s. 31–41.
- Zajączkowski, Ananiasz. „Z dziejów orientalizmu polskiego doby mickiewiczowskiej”. *Szkice z dziejów polskiej orientalistyki*, t. I, red. Stefan Strelcyn, Jan Reychman, PWN, 1957, s. 95–156.
- Zajączkowski, Włodzimierz. *Bibliografia Tadeusza Kowalskiego*. „Rocznik Orientalistyczny”, t. 17, 1953, s. XVII–XXXVI.
- Żuk Mahmud T., *Al-Fatiha*, „Rocznik Muzułmański”, nr 2, 1994, s. 6–9.

Źródła internetowe

- Anwarblackprince*. <https://anwarblackprince.wordpress.com/tag/%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%A7%D8%AA%D8%AD%D8%A9/> [07.04.2018]
- Hātim sūrat Al-Fātiha aš-šarīfa muṭ‘im bi-ġawāhir asrār Al-Qurān aš-Šarīf al-Hakīm al-maknūna*, <https://sites.google.com/site/fowzialsadi/al-sadi1> [06.04.2018].